

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

УДК 378.048.2:355.237.1:351.746.1

О. М. Косінова

Демократичні перетворення в соціально-політичному житті суспільства призвели до змін у сфері освіти. В умовах політичних та економічних реформ в Україні висуваються нові вимоги до майбутніх фахівців, які необхідно реалізувати в їх професійній підготовці. Сучасність висуває такі вимоги до офіцерів-прикордонників як: професіоналізм, мобільність, володіння багатьма видами діяльності, що виражають індивідуальність особи, здатність до творчості. Усе це викликало необхідність перегляду організації, змісту і методів професійної підготовки курсантів-прикордонників.

Професійна підготовка майбутніх офіцерів сьогодні є можливою лише на основі з'єднання професійного становлення, заснованого на опануванні знань, умінь, навичок та особистісного розвитку, що передбачає самореалізацію і здатність до творчості через усебічний розвиток індивідуальних здібностей, установлення гармонійних стосунків із собою та зовнішнім середовищем, здатність орієнтуватися у світі, що постійно змінюється.

Посилення ролі культури в усьому громадському житті, відродження традицій національної культури, професійного та народного мистецтва, в умовах зростання соціальної ролі особистості курсанта-прикордонника як носія національної культури створює умови для підвищення ефективності естетичної освіти майбутніх офіцерів, яка розкриває підлеглим красу навколишньої дійсності.

Разом з тим, в умовах сьогодення у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ) відсутня цільова установка на естетичну діяльність як складову професійної підготовки особистості майбутніх офіцерів. Хоча для майбутніх офіцерів-прикордонників важливою складовою особистісного, соціального і

професійного становлення є естетичний розвиток, у Національній академії Державної прикордонної служби України (НАДПСУ) реально відсутня різноманітність форм естетичної діяльності курсантів, що звужує педагогічні можливості ВВНЗ.

Окрім цього, аналіз досвіду роботи командного та науково-педагогічного складу НАДПСУ в сучасних умовах свідчить, що їх діяльність в естетичному напрямку стала педагогічно недостатньою. Це пояснюється тим, що в навчально-виховному процесі більшою мірою функціонує модель знанневої педагогіки, залишаючи за межами своєї уваги інформацію про рівень сформованості особистісних якостей курсанта, його досугових інтересів.

Серед величезної кількості робіт, у яких розглядаються різні аспекти естетичного розвитку фахівців силових структур, осмислення проблеми формування естетичної складової професійної підготовки курсантів-прикордонників відсутнє. У навчально-виховному процесі ВВНЗ цей вид діяльності все ще має невизначений інтуїтивний характер, тоді як існує необхідність перейти до його серйозного наукового аналізу. Проблема, що вивчається, обумовлена як суттєвими змінами у вітчизняній військовій освітній системі, пов'язаними із загальною демократизацією життя, так і з особливостями сучасного періоду розвитку нашої Держави, коли вчорашні морально-ціннісні орієнтири стали відходити в минуле, а нові, які йдуть їм на зміну, ще знаходяться у стадії формування. Виникає необхідність у створенні організованих педагогічних заходів, послідовно здійснюваних педагогічних дій, що поєднують навчально-виховний процес з естетичною підготовкою курсантів-прикордонників.

У наукових дослідженнях останніх років естетична складова професійної підготовки курсантів-прикордонників розглядалась частково при вивченні проблем навчально-виховного процесу курсантів в умовах ВВНЗ (Л. В. Боровик, О. А. Вальчук, В. М. Гапонова, Н. П. Недбай, В. А. Чернявський, В. І. Шевчук). Водночас, аналіз наукових джерел свідчить, що проблема формування естетичної підготовки курсантів як складової

професійної в умовах навчально-виховного процесу ВВНЗ поки що не була предметом окремого дослідження.

У процесі, який вивчається, існують суперечності між:

потребою підвищення рівня естетичної підготовленості офіцерського складу Державної прикордонної служби України (ДПСУ) та неопрацьованістю теоретико-методичних основ формування естетичної складової професійної підготовки курсантів-прикордонників;

недостатнім естетичним розвитком майбутніх офіцерів-прикордонників і надзвичайно збільшеними технологічними можливостями формування естетичної складової професійної підготовки курсантів-прикордонників;

потребою курсантів у театральній-творчій діяльності та недооцінкою її значення в навчально-виховному процесі ВВНЗ.

Метою статті є обґрунтування педагогічної технології формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Естетичну складову професійної підготовки курсанта-прикордонника подано як інтегральну особистісну освіту, сукупність якостей, властивостей, виявів, що надають можливість майбутньому офіцеру-прикордоннику повноцінно сприймати прекрасне, адекватно оцінювати твори мистецтва, бути активним в естетичному перетворенні навколишньої військово-соціальної дійсності і самореалізовуватись в естетично-творчій діяльності органів та підрозділів ДПСУ.

Формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є цілеспрямованим, організованим та контрольованим педагогічним процесом розвитку у курсанта естетичного ставлення до дійсності й естетичної діяльності, тобто розвитку стійких механізмів регуляції естетичної свідомості, естетичних стосунків та естетичної поведінки з метою самореалізації в естетично-творчій діяльності органів і підрозділів ДПСУ.

З метою визначення сучасного стану формування естетичної складової професійної підготовки курсантів-прикордонників та особливостей зазначеного

процесу було проведено пошуковий експеримент серед курсантів усіх курсів НАДПСУ.

Проведене дослідження свідчить, що рівень сформованості естетичних якостей у курсантів тісно пов'язано з формуванням у них не лише художнього, але й інших особистісних потенціалів. На процес, який вивчається, впливає також ставлення курсантів до мистецтва.

Дослідження серед курсантів 1-го курсу на предмет їх естетичної підготовленості свідчать, що переважна більшість із них має дуже слабку освітню базу з музики або не мають її взагалі. При цьому в навчальних групах, як правило, завжди присутні курсанти, які закінчили музичну школу або студію. У зв'язку з цим, підбір курсантів для проведення тематичних вечорів, заходів художньої самодіяльності, участі в лекторіях вихідного дня завжди співвідносяться з особистим досвідом кожного курсанта, з урахуванням їх знань і вмінь. Наприклад, підготовка до тематичного вечора “Прикордонник – зразок національної толерантності та віротерпимості” містила підбір курсантів для співу, танцю, читання віршів.

Національна академія Державної прикордонної служби України є основним середовищем впливу на курсантів. Нас цікавило, як на думку самих курсантів використовуються можливості навчальних дисциплін у формуванні естетичних якостей.

Незважаючи на те, що в НАДПСУ проводиться професійно-естетичний розвиток особи майбутнього офіцера, курсанти в середньому достатньо низько оцінюють роль навчального процесу в їх культурно-естетичному розвитку: 1 курс – до 61 %; цей показник є декілька вищим у курсантів 3–4 курсів – до 78 %. Так, 34 % курсантів вважають, що в процесі викладання суспільних і спеціальних наук мало приділяється уваги розкриттю основних етапів та тенденцій розвитку світової культури (дані по курсах від 13 % до 18 % на старших курсах). З переходом з курсу на курс підвищується відповідно і роль навчальних дисциплін в естетичному формуванні особистості.

Негативна оцінка підтверджується тим, що від 10 до 34 % респондентів не змогли виразити однозначної думки з цього приводу. Курсанти, які вже сформували життєві позиції на старших курсах навчання, дають менше невизначених відповідей (від 3 до 17 % опитаних).

Недостатньо використовуються твори літератури та мистецтва у викладанні спеціальних і суспільних наук. Ця оцінка підтверджується тим, що від 36 % до 67 % курсантів оцінили цей вплив як мінімальний. Приблизно половина курсантів підтримує цю точку зору (у середньому від 48 % до 53 %). У середньому більше половини всіх курсантів (до 65 %) вважає, що в навчальному процесі мінімально використовуються можливості для знайомства з особливостями естетичного виховання офіцерського складу іноземних армій.

Переважає більшість курсантів віддає перевагу комунікативним формам дозвілля, естрадній музиці, вони мало знайомі із сценічними видами мистецтв. Під час цього дослідження було з'ясовано також, що багато курсантів бажають познайомитися та зрозуміти класичну музику, познайомитися з творчістю театральних колективів тощо, що відображають багатство світової і вітчизняної культури. Курсанти слабо ознайомлені з процесом розвитку естетичних якостей. У них відсутні установки на розвиток особистісних естетичних якостей, які викликані несформованістю мотивів естетичного розвитку, конкретних потреб у роботі над їх формуванням. Курсанти стикаються з такими труднощами, як:

невміння адекватно оцінювати власні естетичні якості, співвіднести їх з естетичним ідеалом;

відсутність добре розвиненої волі.

У результаті дослідження отримано дані про характер спрямованості естетичних орієнтацій курсантів та ролі командного і науково-педагогічного складу НАДПСУ в їх формуванні.

Отже, пошуковий експеримент свідчить, що організація музично-творчої діяльності курсантів сприяє формуванню естетичної складової професійної підготовки курсантів, але не в такому ступені та не так швидко, як би хотілося.

Це створило передумови для розробки педагогічної технології формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Результати експертного опитування надали можливість визначити такі педагогічні умови:

створення у ВВНЗ естетичного освітнього середовища;

упровадження естетичної спрямованості професійної підготовки курсантів;

оптимізація формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників засобами театральнo-творчої діяльності.

Створення у ВВНЗ естетичного освітнього середовища. “Естетичне освітнє середовище” розглядається як компонент, який здійснює вплив на функціонування і розвиток навчально-виховного процесу ВВНЗ у цілому. Впливаючи на середовище, можна змінювати стан справ у підрозділах ВВНЗ та перетворювати середовище ВВНЗ. Естетичне середовище НАДПСУ є одним із найважливіших чинників естетичного розвитку особистості курсантів. Естетичне освітнє середовище пов’язує курсанта з навколишньою дійсністю і мистецтвом, надає змогу зрозуміти визначеність своєрідних умов естетичного життя курсантів ВВНЗ.

Важливе значення має інтеграція середовища, яка розглядається як процедура включення в педагогічний процес раніше не задіяних, але існуючих суб’єктів середовища. Інтеграція мікросоціального середовища підвищує ефективність навчально-виховного процесу взагалі та формування естетичної складової професійної підготовки зокрема. Інтегроване мікросоціальне середовище є стійкішим, а його вплив – більш передбаченим і цілеспрямованим, що забезпечує формування особистості майбутнього офіцера. Функціонування та розвиток виховної системи ВВНЗ безпосередньо пов’язано з інтеграцією мікросоціального середовища навчального закладу ДПСУ.

Естетичне освітнє середовище НАДПСУ характеризується залученням курсантів до естетичних цінностей, що визначає професійне вдосконалення,

унаслідок чого виникає новий якісний стан особистості, який змінює її професійну діяльність. Цей процес розуміється нами як одна з основних цінностей життєдіяльності майбутніх офіцерів-прикордонників, що відображає прагнення найповніше виявити свої здібності і потенціали, запровадити їх у життя в процесі майбутньої службової діяльності в органах охорони державного кордону.

Усі структурні елементи естетичного середовища НАДПСУ тісно взаємозв'язані, знаходяться в стані взаємовпливу. Разом із тим, мікросоціальне середовище може бути деструктивним, таким, що дезінтегрує все ціле, зменшує позитивні виховні можливості.

Упровадження естетичної спрямованості професійної підготовки курсантів. Можливості навчального-виховного процесу під час формування у курсантів НАДПСУ естетичної складової професійної підготовки необхідно розглядати з двох основних позицій: естетичних можливостей організації навчально-виховного процесу командним та науково-педагогічним складом НАДПСУ; участі курсантів у практичній діяльності з естетизації навчального середовища.

Естетичний вплив командного і науково-педагогічного складу НАДПСУ є необхідною умовою формування у майбутніх офіцерів відчуття прекрасного, радощі пізнання суспільних явищ. Науково-педагогічний склад НАДПСУ з перших же занять використовує всі можливості своїх дисциплін для розвитку у курсантів естетичних поглядів та смаку, розкриває перед ними естетичні особливості навчальних дисциплін. Такі естетичні категорії, як симетрія, пропорційність, колір, міра, звук, гармонія, не лише стосуються живопису, поезії, музики, а й є в кожному навчальному предметі.

Навчально-виховний процес ВВНЗ активно стимулює естетичний розвиток особистості. Кожен навчальний предмет має значні можливості для естетичного виховання курсантів. Усі форми навчальної діяльності: лекції, семінари, практичні заняття, тренування, польові заняття характеризуються певним рівнем естетичного навантаження. Зокрема, тактичні заняття не лише

дають знання, формують тактичне мислення, а ще розвивають навички управління підрозділами.

Важливе значення у впровадженні естетичної спрямованості професійної підготовки курсантів-прикордонників має творчий конкурс “Смарагдова ліра”, який проводиться відповідно до “Положення про премію Держприкордонслужби “Смарагдова ліра” за кращі твори літератури і мистецтва про прикордонників“. Премія присуджується авторам за створення значних художніх творів у різних жанрах літератури та мистецтва, опублікованих у засобах масової інформації або виданих окремо, що талановито висвітлюють життя, духовний світ і високу мораль прикордонників.

В умовах НАДПСУ впровадження естетичної спрямованості професійної підготовки курсантів здійснюється формуванням особистості офіцера з гармонійно поєднаними професійними, морально-естетичними, психологічними якостями та забезпечується цілеспрямованою виховною роботою. Найважливішими з сформованих стрижньових естетичних якостей особистості курсанта є такі: пошана до історії, культури, гідності, етичних ідеалів кожного народу, інтересу до національної мови, звичаїв, традицій, а також наявність відчуттів взаємної толерантності і делікатності як стосовно національно “іншого” менталітету, духовних цінностей, так і носіїв іншої культури та думок, які не співпадають з власними.

Упровадженню естетичної спрямованості професійної підготовки курсантів, розвитку відчуття краси навколишньої дійсності значною мірою сприяє стажування курсантів в органах і підрозділах ДПСУ. Важливе значення мають вимоги науково-педагогічного складу, керівників стажування до організації службової діяльності, зовнішнього вигляду курсантів, якості результатів власної практичної діяльності.

Оптимізація формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників засобами театральнотворчої діяльності. Упродовж усього періоду формування естетичної складової професійної підготовки курсантів здійснювалось у таких видах театральнотворчої

діяльності: слухання музики, вивчення пісень, виконання (спів, музичні ритмічні рухи), виконання творчих завдань, участь у художній самодіяльності та святкових концертах. Усі зазначені розділи змісту театральнo-творчого процесу знаходилися в тісному взаємозв'язку та реалізовувалися в таких формах діяльності, як: позааудиторні заняття; концертні виступи; творчі зустрічі.

Формування естетичної складової професійної підготовки курсантів засобами театральнo-творчої діяльності, як способу освоєння і виразу миру особових соціокультурних емоцій, уяви, спрямованості до прекрасного, такого, що відповідає психологічній природі емоційного миру курсанта, виражається в сформованості естетичної свідомості курсантів, виявами якого є високий загальноосвітній і культурний рівень розвитку, широта інтересів та потреб, сформованість естетичного смаку й ідеалу. З метою розвитку цих якостей практикувалися такі методи як створення естетичних ситуацій, що вимагають від курсантів власної оцінки, дослідницькі завдання, пов'язані з пошуком та аналізом музичного твору, його яскравої естетичної форми, включення в творчу музичну діяльність, захист своїх поглядів, інтересів, критики низькопробних смаків.

Єдність пізнавальних інтересів та естетичних вражень, яка досягається на таких заняттях, допомагає курсантам правильно орієнтуватися в культурологічних проблемах, забезпечує формування естетичної складової професійної підготовки курсантів. У різноманітних формах естетичної підготовки курсантів відбувається засвоєння таких фундаментальних понять, як прекрасне і потворне в природі, поведінці людини, людських взаєминах.

Концертні виступи під час організації художньої самодіяльності демонструють досягнення спільної праці курсантів, рівень зростання виконавців, значущість власної творчості. Кожен виступ ґрунтовно готується. Особливо загострюється увага на питаннях дисципліни, сценічної культури, психологічного настрою курсантів. Акуратність одягу, продуманий вихід на сцену обговорюється на заняттях та репетиціях, що передують концерту.

Курсантам роз'яснюється серйозність і відповідальність виступів, їх висока суспільна значущість.

Систематичне проведення конкурсів стройової пісні, засобів музичної виразності розкриває простір для розвитку активності та самостійності, вияву інтелектуальної радості, естетичної насолоди від спільної діяльності. Підготовка і проведення конкурсів сприяє цілісній емоційній відповідальності з урахуванням відчуття реагування на ті чи інші вчинки. Творчий початок, евристична діяльність, евристичний стан свідомості та поведінки складають суть експериментальних занять, йде постійне вдосконалення курсантами певного естетичного досвіду. Набуті знання, виконавські вміння, навички сприяють розвитку музичної активності, поглибленню відповідальності за доручену справу.

Формування структури організації дозвілля курсантів відбувається в напрямках, пов'язаних з освітою і самоосвітою, активною суспільною діяльністю, розвитком творчих здібностей особи. Усе це відкриває великі можливості для залучення майбутніх офіцерів до різноманітних видів естетичної діяльності. Формування естетичних якостей найтіснішим чином взаємопов'язано з навчальною та службовою діяльністю курсантів.

Курсанти-прикордонники під час формування естетичної складової професійної підготовки є одночасно об'єктом і суб'єктом діяльності. Майбутні офіцери беруть участь у перетворенні навколишнього соціального середовища та водночас перетворюються самі. Лише тоді людина стає особистістю, коли вона є творцем. Такими творцями є багато курсантів НАДПСУ, які освоюють військове середовище і формують його за законами краси. Формування естетичної складової професійної підготовки курсантів здійснюється і внутрішніми, духовними її формами: емоційно-інтелектуальними, такими, що виробляють естетичні враження й уявлення, естетичні смаки, ідеали, естетичні оцінки, естетичні погляди. Зазначене збагачує особистість майбутнього офіцера та знаходить свій вихід у практичній діяльності цієї особистості.

Розроблена педагогічна технологія формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників містить концептуальну та процесуально-методичну частини. До концептуальної частини віднесено: мету – сформувати естетично розвинену особистість курсанта-прикордонника; функції (інформаційно-пізнавальна, виховна, перетворююча); принципи (ціннісної орієнтації, гуманізації і гуманітаризації, системності, естетизації); педагогічні умови (створення у ВВНЗ естетичного освітнього середовища; упровадження естетичної спрямованості професійної підготовки курсантів; оптимізація формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників засобами театральнo-творчої діяльності). До процесуально-методичної частини віднесено: етапи (підготовчий, перетворюючий, творчий); форми та методи реалізації технології відповідно до кожного етапу; діагностичний інструментарій; навчальний курс “Етика та естетика”, “Культурознавство”; методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо впровадження технології; методику коригування (див. рисунок).

Педагогічна технологія формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників як алгоритм організації діяльності курсантів проектується нами з позицій технологічного підходу. Навчальний заклад стає сферою з’єднання соціально-психологічних, соціально-педагогічних, соціокультурних чинників зміни суспільства. Це надає можливість побачити командний і науково-педагогічний склад та курсанта як суб’єктів спільної діяльності, а також вирішувати проблеми і проектувати зміну процесу освіти не лише педагогічними, але й соціокультурними засобами.

За допомогою організації спільної діяльності курсантів і науково-педагогічного складу, організації естетичного освітнього середовища, розвитку культурних норм, цінностей, образу думок, можна долати не виправдано консервативне ставлення до сталих дидактичних рішень як до нібито єдиного можливих та доцільних.

Зміст педагогічної технології формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників

Технологічний підхід в організації процесу освіти характеризується такими рисами:

діяльність курсанта організовується як автономна, ціннісно-значуща, самостійна, творча;

діяльність курсанта стає з'єднанням процесів його власного осмисленого пошуку, освоєння естетичних норм, з одного боку, та процесу самостійної творчості, з іншого (тому діяльність курсантів розуміється як інтегрована, тобто навчально-творча);

в освітньому процесі ВВНЗ одночасно реалізуються різні освітні моделі інтеграційних і багатообразних типів діяльності.

Алгоритм педагогічної технології формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників передбачає, що для формування цілісної картини світу, виховання естетично розвинутої особистості необхідним є створення відповідного освітнього середовища.

У дослідженні розроблено діагностичний інструментарій оцінки сформованості естетичних якостей майбутніх офіцерів-прикордонників, який надає можливість всесторонньо відстежити процес естетичного становлення особистості, її здібність до естетичної самоосвіти. Визначено інтелектуальний, емоційний і діяльнісний критерії, показники та рівні оцінки сформованості естетичної складової професійної підготовки курсантів-прикордонників. Показниками інтелектуального критерію є: повнота і міцність у курсантів естетичних знань; наявність у майбутніх офіцерів-прикордонників естетичного смаку; уміння курсантів аналізувати й оцінювати естетичні явища навколишньої дійсності.

Показниками емоційного критерію є: наявність власної позиції стосовно творів мистецтва; уміння визначати емоційно-виховний зміст театральнотворчої діяльності; здібність до адекватної оцінки творів мистецтва та емоційного відгуку на них.

Показниками діялісного критерію визначено: стійкість інтересу до поглиблення знань, формування вмінь аналізу творів мистецтва; активність в

естетичному перетворенні навколишньої військово-соціальної дійсності; самореалізація в естетично-творчій діяльності органів і підрозділів ДПСУ.

Результати дослідно-експериментальної роботи надали можливість визначити характеристики високого, середнього та низького рівнів естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Для *високого рівня* сформованості естетичної складової професійної підготовки характерним є те, що курсант:

має теоретичні знання, ерудованість у сфері естетики і мистецтва, знає естетичні поняття;

усвідомлює естетичні явища в житті, мистецтві, має розвинутий естетичний смак;

аналізує й оцінює естетичні явища навколишньої дійсності;

осмислює авторську позицію при аналізі змісту і форм творів мистецтва, використовує елементи синтезу та аналізу;

точно визначає емоційний стан того чи іншого образу театральнo-творчої діяльності;

адекватно оцінює витвори мистецтва;

поглиблює знання, формує в собі навички аналізу творів мистецтва;

активно перетворює в естетичному плані навколишню військово-соціальну дійсність;

постійно самореалізується в естетично-творчій діяльності органів і підрозділів ДПСУ.

Середньому рівню сформованості естетичної складової професійної підготовки притаманні такі ознаки. Курсант:

має недостатні знання естетичних понять, інтуїтивну естетичну орієнтацію;

не завжди усвідомлює естетичні явища в житті, мистецтві;

не завжди може аналізувати у оцінювати естетичні явища навколишньої дійсності;

осмислює авторську позицію при аналізі змісту та форм творів мистецтва;

визначає емоційний стан того чи іншого образу театральнo-творчої діяльності;

не завжди адекватно оцінює витвори мистецтва;

поглиблює знання, формує в себе навички аналізу творів мистецтва в окремих життєвих ситуаціях;

бере участь у перетворенні в естетичному плані навколишньої військово-соціальної дійсності;

самореалізується в естетично-творчій діяльності органів і підрозділів ДПСУ в окремих випадках.

Низький рівень сформованості естетичної складової професійної підготовки курсанта характеризується тим, що він:

є обмежено інформованим в сфері естетики, має недостатні уявлення про естетичні категорії;

не може усвідомлювати естетичні явища в житті, мистецтві;

не аналізує та не оцінює естетичні явища навколишньої дійсності;

не має авторської позиції при аналізі змісту і форм творів мистецтва;

не сформував в собі вміння визначати емоційний стан того чи іншого образу театральнo-творчої діяльності;

не може здійснити оцінку творів мистецтва;

поглиблює знання аналізу творів мистецтва в окремих випадках;

не має бажання брати участь у перетворенні в естетичному плані навколишньої військово-соціальної дійсності;

не бере участі в естетично-творчій діяльності.

Таким чином, дослідження понятійно-категоріального апарату формування естетичної підготовки курсантів-прикордонників надало можливість подати теоретичні основи як критерії, показники та рівні оцінки сформованості естетичної складової професійної підготовки курсантів.

Отже, педагогічна технологія формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників має всі ознаки системи: логіку процесу, взаємопов'язаність усіх частин, цілісність, оскільки

вона побудована на основі інтеграції змісту форм, методів, засобів і видів діяльності. Тому можна припустити, що розроблена технологія є керованою. Ми вважаємо, що запропонована технологія може бути відтворена (з відомою поправкою, що зважає на специфіку конкретної навчальної установи) у будь-якій освітній установі (коледжі, ВНЗ, ВВНЗ), оскільки вона складається з алгоритмічних компонентів: мета – процедура – результат.

Розглянемо методику проведення дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності педагогічної технології формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників та подамо результати її впровадження.

Завдання визначення вибіркової сукупності і забезпечення її показності в дослідженні вирішується, виходячи з таких міркувань: носієм і перетворювачем цінностей у сфері формування естетичної складової професійної підготовки є курсанти-прикордонники всіх курсів навчання, які розглядаються нами як генеральна сукупність. Вона складає більше 1000 осіб.

З метою поширення висновків та рекомендації, отриманих під час формувального експерименту на всю генеральну сукупність (усіх курсантів НАДПСУ), необхідно навести докази того, що вибірка курсантів була представницькою (репрезентативною). Ця вимога забезпечувалася тим, що всі елементи генеральної сукупності мали однакову ймовірність бути відібраними до групи учасників формувального експерименту. Для забезпечення виконання цієї умови було застосовано багатоступінчасту вибірку на основі наявних статистичних даних, а також даних за визначеними квотами, які враховують місце навчання і мешкання, стать, спеціальність, напрямок підготовки. У результаті аналізу даних вибіркова сукупність склала 205 осіб, що забезпечує її репрезентативність. Розподіл за курсами навчання є таким: курсанти 2-го курсу навчання 2-го, 3-го та окремого факультету НАДПСУ у 2010–2011 навчальному роках; сімейний стан – 92,3 % опитаних курсантів неодружені; стать – чоловіча.

Кількісна оцінка показників рівнів розвитку естетичної складової професійної підготовки здійснювалася експертами. Як експерти були обрані

особи у кількості 12 осіб із науково-педагогічного складу кафедр педагогіки та психології, соціально-економічних дисциплін, які мають необхідну компетентність, досвід науково-педагогічної діяльності більше, ніж 5 років, науковий ступінь кандидата або доктора у галузі педагогічних наук та позитивно ставляться до роботи у складі групи експертів.

Одержані після завершення формувального експерименту дані про рівні сформованості структурних компонентів естетичної складової професійної підготовки подано у таблиці.

Таблиця

**Рівні сформованості естетичної складової професійної підготовки
майбутніх офіцерів-прикордонників після завершення
формувального експерименту
(3 замір, кінець 4 семестру) (у %)**

Групи	Кількість осіб	Критерії сформованості естетичної складової професійної підготовки особистості курсантів									Рівень сформованості естетичної складової професійної підготовки		
		Інтелектуальний			Емоційний			Діяльнісний			В	С	Н
		В	С	Н	В	С	Н	В	С	Н			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	12	14
ЕГ	100	37	61	2	27	68	5	22	61	17	28,7	63,3	8
КГ	105	20	52,4	27,6	19	58,1	22,9	18,1	52,4	29,5	19	54,3	26,7
Значення критерію Фішера		$\varphi^*_{емп} (вис) = 1,64$			$\varphi^*_{емп} (серед) = 1,31$			$\varphi^*_{емп} (низ) = 3,67$			$\varphi^*_{ед} = 1,64$		

Разом із тим, ці результати було досягнуто лише в експериментальній групі (ЕГ). Курсанти, які не мають пізнання в сфері мистецтва, як правило, під час навчання відчують себе скуто і невпевнено на фоні більш підготовлених курсантів. Ураховуючи цю обставину, ми велике значення в своїй роботі приділяли створенню особливого психологічного клімату на заняттях, що сприяє встановленню довірчих відносин, що надають кожному курсанту змогу повірити в свої сили та творчі можливості. Встановити атмосферу зацікавленості і відвертості допомагає установка, яку можна виразити такими

словами: не соромно не знати – соромно не вчитися. Вона надає курсантам можливість розкріпачитися та налаштуватися на конструктивну роботу.

Як свідчать підсумки експерименту, найбільш ефективними формами формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є: лекції, бесіди, семінари, дискусії, анкетування, екскурсії в художні і краєзнавчі музеї, до пам'ятників культури та старовини, на експозиції витворів мистецтва, відвідування концертів, театрів, зустрічі з мистецтвознавцями, майстрами мистецтв, письменниками, написання рефератів і захист курсових робіт.

Отже, проведений формувальний експеримент підтвердив ефективність педагогічної технології формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Унаслідок проведеного формувального експерименту відбулися статистично значущі зміни у рівнях сформованості естетичних якостей у майбутніх офіцерів-прикордонників ЕГ: збільшився відсоток майбутніх офіцерів-прикордонників із високим (з 15,3 % до 28,7 %) та середнім (з 56,3 % до 63,3 %) рівнями і, відповідно, зменшилась кількість курсантів із низьким (з 28,3 % до 8 %) рівнем.

Подальша розробка теорії та практики формування естетичної складової професійної підготовки прикордонників могла б здійснюватися за такими напрямками: естетичне виховання різних категорій персоналу в органах і підрозділах ДПСУ; розвиток умінь та навичок естетичного виховання офіцерського складу ДПСУ.

Список використаної літератури

1. Грязнов, І. О. Теоретико-методичні засади морального виховання майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.07 / Грязнов Ігор Олександрович. – Хмельницький : 2005. – 469 с.

2. Дзюба, П. М. Професійне становлення майбутніх офіцерів-прикордонників в умовах особистісно орієнтованого навчання : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Дзюба Петро Миколайович. – Хмельницький, 2011. – 252 с.

3. Почекалін, І. М. Формування професійної культури у офіцерського складу в умовах службової діяльності : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Почекалін Ігор Миколайович. – Хмельницький, 2010. – 190 с.

4. Райко, В. В. Педагогічні умови формування потреби в професійної самореалізації курсантів-прикордонників : дис. ... кандидата пед. наук : 21.07.03 / Райко Валерій Вікторович. – К., 2003. – 216 с.

5. Сидоренко, Е. В. Методы математической обработки в психологии / Елена Сидоренко. – СПб. : ООО Речь, 2002. – 350 с.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Грязнов І. О.